

جریان دارد این است که دولت وقت هر رژیمی از آن استقبال نمی‌کند. پس شما نمی‌توانید راجع به هر چیزی کم‌دی بنویسید! این وضع پیش‌تر وقتها تا جایی پیش می‌رود که از فیلم ساخته شده شیرینی بی‌یال و دم باقی می‌ماند که آن هم بناچار بایستی در قالبی فرو رود که تمثیلی و نمادین است و یا تقلید از فیلم‌های خارجی که ربطی به فرهنگ ما ندارد! اکثر فیلم‌های ساخته شده کم‌دی در سال‌های گذشته تقلید کورکورانه از کارهای وودی آلن و غیره است. و چون مثل فیلم اصلی نمی‌توانست در بیاید تماشاچی زیادی هم نداشت. اما پیش از انقلاب که خود فیلم‌های کم‌دی مصیبتی پس بزرگ بود یعنی با بی‌بندوباری از خانواده‌های ایرانی متک حرمت می‌شد. مثل فیلم نقص فنی که مردی نمی‌توانست بچه‌دار شود که باو توصیه‌های غیراخلاقی و غیره می‌شده است. و به دنبال آن فیلم‌های وقیحانه دیگری به نام تخت‌خواب سه نفره و غیره...

دوم: کارگردان فیلم‌های کم‌دی. اکثر کارگردان‌های فیلم کم‌دی در ایران به قول معروف این کاره نیستند! یعنی نه شناخت کافی به مقوله‌ی کم‌دی دارند و نه به عنوان تجربه هنرپیشگی فیلم‌های کم‌دی را کرده‌اند. به طور جدی می‌توان گفت این سه چهار کارگردان کم‌دی هم از بد

روزگار کم‌دی‌ساز شده‌اند، یعنی بیکاری به آنها فشار آورده آنگاه فیلمنامه‌ها را کم‌دی به آنها پیشنهاد شده و آنها هم به ناچار مشغول ساختن فیلم کم‌دی شده‌اند، که آن فیلم به ضرب و زور هنرپیشگان معروفش به فروش خوبی دست یافته است. و همین فروش خوب آن کارگردان را گول زده که به خاطر کارگردانی خوب او فیلم فروش کرده است. و انحراف از همین جا شروع می‌شود. و پس از ساخت در سه فیلم کم‌دی (البته ظاهراً) کشفگیرش به ته دیگ خورده به بن‌بست می‌رسد و دیگر آن هنرپیشه هم تصمیمی برای فروش فیلم نیست.

سوم: هنرپیشه کم‌دی. هنرپیشه‌ی کم‌دی بایستی در هر لحظه و هر موقعیت سرشار از خلاقیت و بازمگی و نرمش خاص یدنی به مفهوم مطلق کلمه باشد. می‌توانم فقط از مرحوم پرویز فنی‌زاده نام ببرم که هم کم‌دی را خوب بازی می‌کرد و هم درام را. هنرپیشگان کم‌دی ما اغلب کم‌دی را با کلام بازی می‌کنند که برنامه صبح جمعه با شما این کار را به خوبی انجام می‌دهد. کم‌دین‌های ما یا خیلی چاقند و یا خیلی لاغر و همانطور که می‌دانید فیزیک هنرپیشه می‌تواند کمک موثری در ایفای نقش کم‌دی داشته باشد. در آنطرف دنیا از تضاد فیزیک لورل و هاردی استفاده خوبی شده است. اما مهم‌تر از هنرپیشه کم‌دی موقعیت و لحظات خنده‌داری است که برای هنرپیشه می‌نویسند!

چهارم: نویسندگی کم‌دی که یکی از اساسی‌ترین مشکل ما در فیلم‌های کم‌دی است که اگر این مهم حل می‌شد پراحتی معطلات دیگر قابل حل بودند. هیچوقت فیلمنامه ضعیف کم‌دی نمی‌تواند توسط بازیگری خوب به فیلمی خوب تبدیل شود. ولی فیلمنامه خوب کم‌دی با هنرپیشه‌ای متوسط می‌تواند فیلم خوبی از کار درآید.

بدون هیچ معطلی بایستی بگویم که فیلمنامه‌نویس کم‌دی اصلاً نداریم. و اکثر فیلمنامه‌های کم‌دی که تا بحال ساخته شده‌اند بقول معروف با هیئتی اهالی محل (خود دست اندرکاران فیلم) به پایان رفته‌اند. پس با مشکلات ساخت یک فیلم کم‌دی آشنا شدیم.

اما حالا اگر کُلت را روی شقیقه‌ی من بگذارید و بگوئید که چند فیلم کم‌دی حداقل در سالهای اخیر نام ببر، بشما می‌گویم که بدون معطلی شلیک کنید! چون فیلمی بیاد ندارم. اما اگر واقعاً بخواهید کُلت را شلیک کنید من مجبورم خود را نجات بدهم و بگویم کمی تا قسمتی از فیلم سینمایی اجاره‌نشین‌ها را.

هنرپیشه

پدید آوردن یک موقعیت، چندان هم ساده نیست

نگاهی روان‌شناختی به ابعاد مختلف کم‌دی موقعیت در سینمای ایران

چیسنا یثربی

طنز، شوخی و شوخ‌طبعی، از مشخصه‌های اساسی خلاقیت و یکی از عوامل تسهیل‌کننده آن به شمار می‌رود. چرا که ایجاد کم‌دی و طنز، بدون خلاقیت ممکن نیست. دکتر «پال، تورنس» از روانشناسان معاصر، معتقد است که «فرد شوخ‌طبع و یا کم‌دین، کسی است که خود و دیگران را به نحوی فراتر و منفک‌تر می‌بیند. چنین شخصی قادر است به خود و وقایع زندگی بخندد و در عین حال با مردم و وقایع، مرتبط باقی بماند.»^۱

از دیدگاه روانشناسی اجتماعی نیز، زندگی بدون طنز و شوخی، برای مردم قابل تحمل نیست و برای بسیاری از انسان‌ها، شوخی یک راه بقا، یک نیروی شفا بخش و وسیله‌ای برای زدودن خستگی و تنش‌های روزانه است.

بسیاری از پژوهشگران معتقدند که راه‌حل‌های موفقیت‌آمیز برای حل مسائل در بسیار از موارد، از طریق شوخی و طنز به ذهن افراد راه پیدا کرده است.^۲ با این نگاه، طنز و کم‌دی لازمه زندگی بشر به شمار می‌رود و در میان انواع هنرها همیشه جایگاه مهمی را به خود اختصاص داده است. «سینمای کم‌دی» نیز پاسخی برای نیازهای همگانی و همیشگی بشر به شمار می‌رود و به همین دلیل، حیطة حساس و خلاقانه‌ای است که در آن بهترین‌ها به اوج می‌رسند و بدترین‌ها خیلی زود رسوا می‌شوند. چرا که نفس کم‌دی، خود هیچ‌گونه شوخی را بر نمی‌تابد! کسی که

با در این حیطة می‌گذارد، باید خود توانایی درک آدم‌ها، مشکلات، دغدغه‌ها و آرزوهای آن‌ها را داشته باشد و بتواند نگاهی فراتر از دغدغه‌های روزمره به زندگی داشته باشد.

کم‌دی انواع مختلف دارد و به روش‌های مختلفی ایجاد می‌شود. یک هنرمند کم‌دی در بسیاری از موارد، بدون آگاهی از تئوری‌های طنز و کم‌دی، به شکل ناخودآگاه موقعیتهای کمیکی را پدید می‌آورد. اما به نظر می‌رسد که سینماگران کم‌دی ایران پس از انقلاب بیشترین تلاش خود را در جهت ایجاد «کم‌دی موقعیت» به کار برده‌اند. چرا که به نظر می‌رسد این نوع کم‌دی، بیشتر بر اساس بسط و گسترش یک موقعیت و یا رخداد پدید می‌آید و در آن، اشراف چندانی به شخصیت و گفت‌وگونویسی لازم نیست. کم‌دی موقعیت، اگرچه از انواع موفق کم‌دی جهان به شمار می‌رود، اما در ایران به دلیل تسامح و ساده‌انگاری، معمولاً به شکلی غلط، مورد استفاده واقع شده است. اگرچه در کم‌دی‌های موقعیت موفق جهان شخصیت پرداززی نیز مورد پرداخت دقیق قرار گرفته‌اند، ولی نفس مفهوم موقعیت، خود شبهاتی را برای فیلمسازان کم‌دی پدید می‌آورد. چرا که تعریف دقیقی از موقعیت وجود ندارد و به علت عدم آگاهی از جنبه‌های مختلف یک موقعیت، معمولاً فیلمهای کم‌دی موقعیت در ایران، غلوآمیز و تا حدی کودکانه به نظر می‌رسد این نوع کم‌دی بیشتر بر اساس بسط و گسترش یک موقعیت و یا رخداد پدید می‌آید و در آن اشراف چندانی به شخصیت و گفت‌وگونویسی لازم نیست و تنها به ایجاد یک موقعیت ساده در ابتدای فیلم بسنده می‌کنند و سایر تلاش‌ها در جهت رفع یا گسترش آن موقعیت است بدون اینکه نیازهای روحی تماشاگر ارضاء شود در حالی که ایجاد یک موقعیت کمیکی موارد بیشتری را شامل می‌شود که برخی از مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

۱- ترکیب عوامل نامتناسب با یکدیگر (مثل عروس‌ی و عزا) و یا ترکیب دو عاطفه یا احساس ناسازگار (مثل دل‌آوری و ترس)

۲- عامل غافلگیری تماشاگر با شکستن یک روند عادی (مثل غافلگیری‌های مکانی و موقعیتی که در فیلم لیلی با من است ایجاد شده بود).

۳- تجربه‌هایی از تنش یا فارغ شدن از فشار (نمونه این مورد را نیز به کرات در لیلی با من است شاهد بودیم که چگونه صادق در فواصل کوتاه به اوج فشار روانی می‌رسید و ناگهان فارغ می‌شد).

۴- مهم نشان دادن چیزی که مهم نیست و غیر مهم نشان دادن آن چه مهم است (نمونه این مورد را در اجاره‌نشین‌ها شاهد بودیم که چگونه مسایل مهم، نادیده انگاشته می‌شوند و بحث‌های جنجالی بر سر موضوعات بی‌اهمیت پیش می‌آید).

۵- و بالاخره مهم‌ترین عامل کم‌دی موقعیت، تجربه‌پذیر بودن آن است. یعنی انتخاب موقعیتی قابل باور که برای همگان قابل درک و تجربه باشد. مثلاً احساس ترس به طریقی در همه انسان‌ها وجود دارد و به همین دلیل ترس

افراطی صادق در میدان جنگ لیلی با من است برای تماشاگر ملموس جلوه می‌کند. یکی از ایرادات سینمای کم‌دی ایران، پرداخت موقعیت‌هایی است که معمولاً نادر و یا غیرممکن هستند و یا حداقل با بافت جامعه ما سخنانی ندارند. به هر حال کم‌دی موقعیت از تأثیرگذارترین انواع کم‌دی است که در صورت شناخت مناسب، می‌تواند به اثری ماندگار برای تمام سالها بدل شود و متأسفانه همین شناخت در عرصه سینمای کم‌دی ایران، کمتر توجه قرار گرفته است.

۱ و ۲ - خلاقیت و راههای آزمون و پرورش آنها - دکتر نی پال تورنس - ترجمه دکتر حسن قاسم‌زاده - نشر دنیای بو - ۱۳۷۲